

บทที่ 6

สัมพันธภาพระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ : สหรัฐอเมริกา : สหภาพโซเวียต

ความนำ

หนึ่งในสิบข่าวใหญ่ประจำปี ค.ศ.1971 ของการจัดลำดับข่าวใหญ่หรือข่าวที่ประชาชนให้ความสนใจสูงสุดของสหรัฐอเมริกา คือเรื่อง "จีน" สารของข่าวเกี่ยวกับการได้รับชัยชนะในการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติของจีนคอมมิวนิสต์ ข่าวการจะไปเยือนปักกิ่งของประธานาธิบดี นิกสัน (การจัดลำดับข่าวใหญ่ประจำปีนั้น เป็นการออกคะแนนเสียงจากบรรณาธิการ และหัวหน้าข่าวของสมาคมผู้สื่อข่าวและสถานีโทรทัศน์ในสหรัฐอเมริกา) นักวิเคราะห์ข่าวและผู้สันตติกรรมเรื่องการเมืองต่างก็วิจารณ์ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว การปรับปรุงสัมพันธภาพของสหรัฐอเมริกากับจีนคอมมิวนิสต์อย่างกว้างขวาง ซึ่งพอสรุปข้อวิจารณ์ออกเป็นหัวข้อไว้อย่างกว้างขวางดังนี้ คือ ทัศนะความเห็นในเรื่องการต่อรองปัญหาสงครามในเวียดนาม ปัญหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ระหว่างจีนและสหรัฐ ปัญหาเกาะไต้หวัน ปัญหาความร่วมมือและลดความตึงเครียดในเอเชียตะวันออก ท่านศาสตราจารย์ แฮ โรลด์ ซี ฮิลตัน แห่งสถาบันกิจกรรมสำหรับชีโน-โซเวียต (The Institute for Sino-Soviet affairs) ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด วอชิงตัน ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ได้มีความคิดเห็นไปในทางตรงกันข้ามกับนักวิเคราะห์ มากมายหลายท่านที่มองความสัมพันธ์ระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และสหรัฐอเมริกาในด้านดีเกินไป ท่านศาสตราจารย์ฮิลตันผู้นี้กำลังศึกษาสัมพันธระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และโซเวียตรัสเซียอยู่ ท่านมีความเห็นว่าสหรัฐอเมริกาไม่ควรส่อเจตนาไม่บริสุทธิ์ต่อความสัมพันธ์ของชาติทั้งสองนี้ ข้อศึกษานี้ระบุว่า "สหรัฐอเมริกามีผลประโยชน์ส่วนใหญ่ต่อความมั่นคงในเอเชียตะวันออก และปรากฏว่าความมั่นคงนั้นจะยืนอยู่ได้ก็ต่อเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนคอมมิวนิสต์-โซเวียต-สหรัฐอเมริกา มีน้ำหนักสมดุลกัน" นั่นก็คือการพยายามไม่ให้ดุลย์แห่งสัมพันธภาพเปลี่ยนไปตามกันอยู่ระหว่างชาติทั้งสองเพื่อเป็นปรปักษ์ต่ออีกชาติหนึ่ง ฯลฯ หรืออาจเรียกว่าทฤษฎีดุลยภาพรูปสามเหลี่ยม

ผู้ที่ติดตามข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างประเทศเป็นประจำคงจะสนใจและแปลกใจไม่น้อยต่อการแปรโฉมหน้าใหม่ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน ที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน หลังจากที่สองประเทศนี้ได้เป็นไม้อ้อไม้อื่นและ

หันหลังให้แก่มาร่วม 20 กว่าปี ทั้งสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนต่างมีหลักอุดมการณ์ที่ต่างกัน มีทัศนคติและแนวทางในการดำเนินนโยบายคนละแบบฉบับ ทั้งสองประเทศต่างก็เคยถือว่าฝ่ายตรงข้ามคือศัตรูหมายเลขหนึ่งของตน และคงไม่มีทางที่สองชาติจะมาญาติกันได้ แต่แล้วจุดเริ่มของการปฏิวัติความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองก็เกิดขึ้นเมื่อต้นเดือนเมษายน ค.ศ.1971 ขณะที่มีการแข่งขันชิงแชมป์โลกเทนนิส ณ เมืองนาโงยา ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งทีมสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้าร่วมชิงชัยด้วย จากเหตุการณ์ในครั้งนั้นเองที่นักวิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศเรียกการแข่งขันในครั้งนั้นว่า "ปิงปองการเมือง" และนั่นเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การไปเยือนกรุงปักกิ่งของประธานาธิบดีนิกสันตามคำเชิญของนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล ในภายหลังต่อมา

การฟื้นฟูสัมพันธภาพของสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนจะบรรลุถึงเป้าหมายเพียงไร? และเพื่อเป็นกุญแจไขไปสู่คำถามที่ว่า ทำไมสาธารณรัฐประชาชนจีนและโซเวียตรัฐเซีย ซึ่งปกครองประชาชนร่วม 2,000 กว่าล้านคน และตั้งอยู่ใน "ดินแดนแห่งใจกลาง" (heartland) อันเป็นยุทธศาสตร์ของยูเรเชีย และต่างได้บุกบั่นร่วมกันอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในแนวอุดมการณ์ทางการเมืองและการเมืองและทางเศรษฐกิจ ในการสร้างสรรค์ค่ายสังคมนิยมมิวนิสต์และต่อต้านโลกเสรีจึงได้ขัดแย้งแตกหักกันไปในเวลาต่อมา? เหตุใดสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงหันหลังละทิ้งมิตรเก่าในอดีต ที่ได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์จีนจนประสบผลสำเร็จ? ผู้เขียนจึงใคร่ขออนุญาตความนี้มาเป็นแนวทางในการตอบคำถามดังกล่าวและเป็นแนวทางในการศึกษาถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อไป

จุดเริ่มของความขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและรัฐเซีย ได้เริ่มขึ้นจากการแย่งชิงอำนาจหรือแสวงหาอิทธิพลในค่ายคอมมิวนิสต์ด้วยกันเอง ดังเช่น ตั้งแต่ปี ค.ศ.1956 ได้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการปรับปรุงสัมพันธภาพ ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียและประเทศคอมมิวนิสต์อื่น ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1957 เกี่ยวกับอำนาจในการปรับแนวนโยบายความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในค่ายคอมมิวนิสต์ และความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์นานาชาติ (ที่ต่างมีจุดหมายและแนวทางในการพัฒนาระบบสังคมนิยมของตนเอง) : ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958 ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจในการตัดสินใจว่าผลประโยชน์ควรจะตกเป็นของฝ่ายปักกิ่งหรือมอสโก ในการกำหนดหลักเกณฑ์นโยบายในค่ายคอมมิวนิสต์ อนึ่งความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ของชาติก็ได้เข้ามาพัวพันกับปัญหาการตัดสินใจของโซเวียตรัสเซียในประเด็นที่ว่า จะช่วยเหลือจีนคอมมิวนิสต์ใน

การพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์หรือไม่ รัสเซียควรเสี่ยงเพียงใดในการที่จะถูกบรรดาประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ (โดยเฉพาะจีน) ชักจูงเข้าเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกา เพื่อที่จะสนับสนุนสาธารณรัฐประชาชนจีนยึดครองเกาะไต้หวันในระหว่าง "วิกฤตการณ์ไต้หวัน" : และความปรารถนาของรัสเซียในการที่จะลดความตึงเครียดกับสหรัฐอเมริกามีผลหรือปฏิกิริยาจากประเทศบริวารอย่างไร?

ความสัมพันธ์ในอดีตระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและโซเวียตรัสเซีย

ความขัดแย้งของมิตรประเทศระหว่างจีนและรัสเซีย ย่อมมีผลสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศทั้งสอง ดังนั้นการจะศึกษาวิเคราะห์ถึงสัมพันธภาพของสองประเทศและมีความเข้าใจในทฤษฎี คุลย์ภาพสามเหลี่ยมได้ชัดเจนขึ้น จึงใคร่ขอกกล่าวถึงสัมพันธภาพของจีนและรัสเซียในเชิงประวัติศาสตร์เป็นเบื้องต้น

ในยุคบุกเบิกประเทศจีนของชาติตะวันตกและจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นที่ได้เข้ามารุกรานบีบบังคับจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่นั้น การพิทักษ์ผลประโยชน์อันสำคัญของโซเวียต รัสเซียที่มีต่อจีนในขณะนั้นก็คือ การรักษาเสถียรภาพของใจกลางเอเชียและบริเวณแถบชายแดนไซบีเรีย โซเวียต รัสเซียจึงได้เริ่มใช้อิทธิพลหรือ "สิทธิพิเศษ" ต่อจีนในอาณาบริเวณแมนจูเรีย ซินเกียงและเกาหลี ทั้งนี้นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ยี่สิบ เป็นต้นมาจนถึงปี ค.ศ.1945 เขตอิทธิพลภูมิภาคด้านตะวันออกไกลของรัสเซียได้ถูกคุกคามโดยผู้แผ่ขยายอำนาจรายใหม่คือญี่ปุ่นและหลังจากที่รัสเซียพ่ายแพ้สงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น รัสเซียจึงได้พยายามที่จะขยายอาณาเขตอิทธิพลในบริเวณดังกล่าวข้างต้น ในการประชุมที่ยัลต้า (Yalta) เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปี ค.ศ.1945 สตาลินได้ทำการบีบบังคับฝ่ายตะวันตกให้รับรู้ข้อตกลงว่าด้วยขอบเขตอิทธิพลของรัสเซียในดินแดนดังกล่าว ในปี ค.ศ.1950 รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ก็จำเป็นต้องยินยอมตามข้อตกลงว่าด้วยการแบ่งอิทธิพลของรัสเซีย ในปี ค.ศ.1952 ก่อนที่จะสิ้นชีพไม่นาน กรรมสิทธิ์ในการครอบครองเส้นทางรถไฟหลายสายในแมนจูเรียได้ถูกคืนไปให้รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ แต่รัสเซียก็ยังคงแสวงหาสิทธิพิเศษที่ตนเคยได้รับอยู่ต่อไปตราบนานกระทั่งฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ.1954 เมื่อครุสชอฟเยือนกรุงปักกิ่ง รัสเซียจึงได้เพิกถอนสิทธิพิเศษดังกล่าวอย่างเป็นทางการ นับย้อนหลังตั้งแต่ปี ค.ศ.1917 เป็นต้นมา รัสเซียถือว่าจีนเป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายจากลัทธิขยายอาณานิคมญี่ปุ่น การช่วยเหลือของรัฐบาลโซเวียต รัสเซียต่ออีกมินตั้ง ในระหว่างปี ค.ศ.1922 และ ค.ศ.1927 ส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับการตัดสินใจของรัฐบาลจีน

ต่อสถานการณ์ปฏิวัติโลก (ตามลัทธิเลนิน) ในขณะที่เดียวกันรัสเซียก็ดำเนินนโยบายสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่จีน เพื่อทำการต่อต้านญี่ปุ่น ข้อที่น่าสังเกตในขณะนั้นก็คือแม้จีนจะได้รับความช่วยเหลือจากโซเวียตรัสเซีย ญี่ปุ่นก็ยังคงดำเนินการบีบบังคับจีนอยู่อย่างไม่หยุดยั้ง และภัยคุกคามจากสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซียก็เริ่มคุกรุ่นทวีความรุนแรงขึ้น ในปลายกลางปี ค.ศ.1930 สลาตันก็ได้ระบุถึงความจำเป็นและผลประโยชน์ในการเสริมสร้างสมรรถภาพให้แก่รัฐบาลนานกิงของเจียงไคเช็ค ในต้นปี ค.ศ.1938 รัสเซียได้เซ็นสัญญาให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับรัฐบาลเจียงไคเช็ค และในเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ.1945 มอสโกก็ได้เซ็นสัญญาอีกหนึ่งฉบับกับรัฐบาลนานกิง ซึ่งสัญญาได้ระบุว่า "จะสนับสนุนธรรมเนียมจริยาและการช่วยเหลือทางทหาร" แก่จีน ประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างพรรคต่อพรรค² ระหว่างพรรคโซเวียต รัสเซียและจีนคอมมิวนิสต์ ยังคงคลุมเครืออยู่หลายประการ พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ก่อตั้งขึ้นมาโดยการสนับสนุนขององค์คอมมิวนิสต์สากล โคมินเทิร์น (Comintern) แต่หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ถูกกวาดล้างในเดือนเมษายน ค.ศ.1927 โดยกองทัพของรัฐบาลเจียงไคเช็คการช่วยเหลือของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตรัสเซียก็ได้มุ่งไปสู่คณะกรรมการกลาง ณ เมืองเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Central Committee) ความสัมพันธ์ระหว่างมอสโกและพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นไปอย่างไรในช่วงยุคเกียงสีนั้น ไม่ปรากฏแน่ชัด³ บาร์เนทท์ ได้บันทึกไว้ว่า "มีประจักษ์พยานที่เชื่อถือได้ว่า ในระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่สองได้สงบลง ผู้นำของโซเวียตรัสเซียไม่มีความมั่นใจในการสู้รบของพรรคคอมมิวนิสต์จีน" แต่ปัญหาความไม่แน่ใจดังกล่าวก็มิได้เป็นเครื่องกีดขวางรัสเซียในอันที่จะให้ความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์จีนทำการสู้รบกับกองทัพเจียงไคเช็คแต่ประการใดในระหว่างปี ค.ศ.1945-1946⁴ ถึงแม้ว่าบาร์เนทท์จะอ้างหนังสือปกขาวของกระทรวงต่างประเทศ (สหรัฐอเมริกา) ประจำเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1949 สนับสนุนข้อความดังกล่าวก็ตาม แต่ยังไม่เป็นที่แจ่มชัดว่าถูกต้องตรงกับข้อเท็จจริงหรือไม่ เท่าที่ปรากฏพรรคคอมมิวนิสต์ได้ยึดอาวุธและยุทธสัมภาระจากญี่ปุ่นในระหว่างสงครามส่วนหนึ่ง ซึ่งญี่ปุ่นได้สะสมไว้ในแมนจูเรีย

นอกเหนือจากการช่วยเหลือทางอ้อมแก่กองทัพคอมมิวนิสต์ในระหว่างสงครามกลางเมืองแล้วความสัมพันธ์ระบบพรรคต่อพรรคระหว่างสองชาตินี้ ยังตั้งอยู่บนรากฐานแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง นั่นคือการสนับสนุนโดยยึดถือหลักทางทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์ และสนับสนุนทางปฏิบัติต่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ของพรรคจีนคอมมิวนิสต์จีน ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างโซเวียตรัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เริ่มขึ้น โดยรัฐบาลรัสเซียประกาศรับรอง

รัฐบาลใหม่ของจีนคอมมิวนิสต์เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ.1949 และในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน เหมาเจ๋อตุงก็ได้เดินทางไปเยือนมอสโคว์ และได้เซ็นสัญญาข้อตกลงกันสถาปนาหลายฉบับ นับเป็นการเริ่มต้นของการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแน่นแฟ้นในระยะเริ่มต้นของการเดินทางร่วมกันของประเทศสังคมนิยม ทั้งสอง

สาระสำคัญของความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งสองอาจสรุปได้ดังนี้

1) **ทางการเมือง** รัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เซ็นสัญญามิตรภาพ 30 ปี เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1940 ให้ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุแก่จีนเพื่อพัฒนาประเทศ ภายใต้สนธิสัญญาให้ความช่วยเหลือต่อกันและต่างให้คำมั่นว่าจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อการโจมตีของญี่ปุ่นหรือจากมิตรประเทศญี่ปุ่น (ซึ่งหมายถึงสหรัฐอเมริกา) จีนตกลงให้ "สิทธิพิเศษ" บางประการในดินแดนของตน เช่น การร่วมมือดำเนินการทางรถไฟแมนจูเรีย การอนุญาตให้รัสเซียใช้ฐานทัพทหาร ณ ปอร์ทอาร์เธอร์ (ต่อมารัสเซียได้ยกเลิกการใช้ "สิทธิพิเศษ" ดังกล่าวเนื่องจากถูกบีบบังคับจากญี่ปุ่นอย่างหนักในระหว่างปีค.ศ.1935-1937) หลังจากที่โซเวียตรัสเซียประกาศรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน รัสเซียก็ได้พยายามสนับสนุนรัฐบาลจีนเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและรวมได้วันเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาชนจีนเสมอมา (ความพยายามของจีนคอมมิวนิสต์ ในการที่จะเข้ามามีบทบาทและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ได้ประสบความสำเร็จเมื่อ วันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ.1971) นอกจากนี้พันธมิตรคอมมิวนิสต์ (รัสเซีย) ยังได้ตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือในโครงการพัฒนาพลังงานปรมาณูเพื่อสันติให้แก่จีนคอมมิวนิสต์ด้วย

2) **ทางการทหาร** จีนคอมมิวนิสต์และโซเวียตรัสเซียได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการกระพือสงครามเกาหลี (ค.ศ.1950) ทั้งสองชาติร่วมกันช่วยเหลือโฮจิมินต์ (เวียดนามเหนือ) พิชิตฝรั่งเศส มอสโคว์ได้ส่งนายทหารเข้าไปฝึกอบรมวิชาการทหาร และการพัฒนา ทางทหารแก่กองทัพจีนเป็นจำนวนมากตามหลักยุทธวิธีของรัสเซีย จัดหาอาวุธหนักให้แก่ทหารบก มอบเครื่องบินแบบทันสมัยให้แก่กองทัพอากาศ ช่วยฝึกหัดนักบินและพลร่ม ส่วนทางกองทัพเรือก็ได้จัดส่งเรือรบและเรือดำน้ำให้

3) **ทางเศรษฐกิจ** รัฐบาลโซเวียตรัสเซียได้ให้จีนคอมมิวนิสต์กู้ยืมเงิน จำนวน 430 ล้านดอลลาร์อเมริกันในช่วงระยะจากปี ค.ศ.1950-1954 ในปี ค.ศ.1956 รัสเซียได้สัญญาที่จะให้เครื่องมือและอุปกรณ์เป็นมูลค่า 200 ล้านดอลลาร์อเมริกันสำหรับโครงการอันเป็นหัวใจของการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมถึง 211 โครงการใหญ่ ในการนี้จีนคอมมิวนิสต์ได้ส่งนักศึกษาไปศึกษา

ฝึกฝนทางเทคนิคในสหภาพโซเวียตถึง 7,000 กว่าคน ส่วนทางมอสโคว์ก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปแนะนำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกันกว่าคน

4) **ทางวัฒนธรรม** ทั้งสองมิตรประเทศได้ให้ความมืออย่างจริงจังต่อโครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในอันที่จะส่งเสริมมิตรภาพระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ ได้มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมต่อกัน เช่น การเผยแพร่ภาพยนตร์ การแสดงของศิลปินและการละคร เป็นต้น⁵

พันธมิตรสตาลินและการเริ่มต้นของความแตกแยก

อสังกรรมของสตาลินไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดสถานการณ์ความยุ่งยากอย่างมหันต์ ในโปแลนด์ และฮังการีแก่ผู้นำใหม่ของโซเวียตรัสเซีย แต่ยังก่อให้เกิดการขัดแย้งอย่างรุนแรงกับจีนในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ.1956 ภายหลังการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย ซึ่งในระหว่างการประชุมครั้งนั้น ครุสชอฟได้แถลงคำปราศรัยอันโด่งดัง ปรีกปรีติเตียนสตาลิน⁶ อนึ่งจีนคอมมิวนิสต์ก็ได้ตอบโต้ทันทีทันใดอย่างแข็งกร้าวต่อนโยบายทำลายหลักอุดมการณ์ดั้งเดิมของเลนินโดยจีนได้กล่าวหาครุสชอฟถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองโดยสันติวิธีหรือนโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติมากกว่าที่จะใช้วิธีการทางปฏิวัติสังคมนานาชาติ (ซึ่งเป็นยุทธวิธีการเหมาเจ๋อตุง) นั่นคือ ความปรารถนาของครุสชอฟในอันที่จะผ่อนคลายความตึงเครียดผูกมิตรกับสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ครุสชอฟยังถูกโจมตีในนโยบายการให้ความช่วยเหลือของรัสเซีย เพื่อเข้าครอบครองอิทธิพลในประเทศด้อยพัฒนาโดยเฉพาะโครงการช่วยเหลือต่อจีน และจีนยังได้โจมตีนโยบายเสริมสร้างสัมพันธภาพที่เสื่อมโทรมของรัสเซียว่ามีเจตนาที่จะต่อต้านจีน ภายหลังการตายของสตาลิน เหมาเจ๋อตุงได้พิจารณาตัวเองเป็นทายาทผู้นำทฤษฎีคาร์ล มาร์กซ และเลนิน สถานการณ์ความยุ่งยากในประเทศยุโรปตะวันออกที่มีผลกระทบต่อรัสเซียในปีค.ศ.1957 เป็นปัจจัยช่วยให้จีนคอมมิวนิสต์สามารถทำการบีบบังคับรัสเซียได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยการคัดค้านรัสเซียที่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศโปแลนด์ (แต่ในทางตรงกันข้ามกลับสนับสนุนการเคลื่อนไหวของโซเวียตรัสเซียต่อต้านการดำเนินนโยบายอิสระของฮังการี)⁷ จากความสำเร็จบางประการที่จีนได้เข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศยุโรปตะวันออก จีนได้ดำเนินการเพิ่มความผลักดันรัสเซียต่อไป โดยเฉพาะต่อครุสชอฟซึ่งกำลังประสบความยุ่งยากภายหลังจากปฏิวัติของฮังการี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากรัสเซียในด้านการพัฒนาอาวุธปรมาณูตามที่รัสเซียได้รับปากไว้แต่ต้น

ความแตกต่างในทัศนคติและอุดมการณ์การสร้างสรรสังคมนิยมนานาชาติหรือการปฏิวัติโลกของจีนคอมมิวนิสต์และรัสเซียได้เพิ่มรุนแรงขึ้น ในปี ค.ศ.1957 ซึ่งเป็นปีที่โซเวียตได้ประสบความสำเร็จในการผลิตอาวุธนำวิถีและได้ส่งดาวเทียม สปุทนิค (Sputnik) ดวงแรกขึ้นโคจรรอบโลก ซึ่งไม่แต่จะนำความหวาดหวั่นมาสู่สหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ยังทำให้จีนคอมมิวนิสต์เล็งผลในด้านดีต่อประเทศในเครือคอมมิวนิสต์ในอนาคต ทั้งนี้ในทัศนะของเหมาเจ๋อตุงอาจเห็นว่า ผลแห่งความสำเร็จในครั้งนี้ เท่ากับเป็นเครื่องยืนยันว่าเทคโนโลยีของรัสเซียได้ก้าวล้ำนำหน้าประเทศเสรีไปแล้ว อันจะเป็นผลให้การพัฒนาและเสริมสร้างกองทัพไปสู่ความเป็นประเทศอภิมหาอำนาจของรัสเซียใกล้ความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น รัสเซียจึงควรจะต้องเพิ่มความเสี่ยงในการเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกาในการช่วยเหลือจีนคอมมิวนิสต์ให้บรรลุถึงเป้าหมายในภาคตะวันออกไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิชิตไต้หวันและอาณาบริเวณชายฝั่งนอกเกาะคีมมยัตสึ และ เปสคาโดเรส (Pescadores) ในฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ.1957 ต่อเนื่องมาจากเหตุการณ์ความยุ่งยากในยุโรปตะวันออกกรุสซอพยยังคงหวังไว้ว่าจะไม่ทอดทิ้งการกระชับมิตรไมตรี และปรารถนาอย่างยิ่ง (ถ้าเป็นไปได้) ที่จะไม่แยกหรือตัดขาดจากจีนคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้ว่าต่อมากรุสซอพยได้ยินยอมอ่อนข้อต่อข้อเรียกร้องของจีนคอมมิวนิสต์บางประการ โดยเฉพาะในวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ.1957 กรุสซอพยได้สัญญาจะให้ตัวอย่างระเบิดปรมาณู และข้อมูลทางเทคนิคเกี่ยวกับการผลิตอาวุธปรมาณู แต่กระนั้นก็ตาม ในคราวประชุมระดับผู้บริหารพรรคคอมมิวนิสต์จาก 12 ชาติได้กลายเป็นสาเหตุใหญ่ประการแรกของการเผชิญหน้าโดยตรงระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และรัสเซียทั้ง ๆ ที่กรุสซอพยเองก็ได้สละนโยบายแข็งกร้าวของเขามีสต่อยูโกสลาเวีย และยินยอมให้การช่วยเหลือผลิตอาวุธปรมาณูแก่จีนคอมมิวนิสต์แล้วก็ตาม แต่ก็หาได้เป็นการยุติความขัดแย้งหรือสามารถทำความตกลงกับเหมาเจ๋อตุงได้สำเร็จแต่ประการใด⁸

จีนคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุงยังคงเร่งเร้าโซเวียตรัสเซียต่อไปในการเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกาโดยเพิ่มขีดแห่งการเสี่ยง (ต่อการสงครามอาวุธปรมาณู) ขึ้นไปอีกเพื่อที่จะล้มล้างจุดยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่ล้อมรอบจีนคอมมิวนิสต์ทางเอเชียตะวันออก แต่ในทางตรงข้ามระหว่าง ค.ศ.1956 และ ค.ศ.1957 กรุสซอพยกลับได้แสดงออกอย่างแจ่มแจ้งถึงความประสงค์ของเขาในการที่จะผ่อนคลายความตึงเครียด หรือความเป็นศัตรูกับสหรัฐอเมริกา ดังเช่น

1) การอ่อนข้อให้กับสหรัฐอเมริกาในกรณีวิกฤตการณ์เลบานอนซึ่งเกิดการปฏิวัติขึ้นในปี ค.ศ.1958 สหรัฐฯได้ส่งทหารเข้าไปยังประเทศเลบานอนโดยอ้างว่าเพื่อป้องกัน มิให้เกิดการนองเลือด และเพื่อสันติภาพ แทนที่โซเวียตรัสเซียจะทำการตอบโต้ตามคำเรียกร้องของฝ่ายโลก

คอมมิวนิสต์ (โดยเฉพาะจีนแดง) ครุสชอฟกลับเสนอให้เปิดการเจรจาขั้นสุดยอด 5 ประเทศขึ้น โดยมีสหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซียและอินเดียเข้าร่วมประชุม ซึ่งเท่ากับเป็นการลดเกียรติและเหยียดหยามจีนแดงเพราะอินเดียบอกจีนแดงกำลังมีข้อขัดแย้งในปัญหาจีนแดงกันอยู่ในขณะนั้น

2) การเปลี่ยนนโยบายของครุสชอฟจากการใช้กำลังขู่เช็กคุกคามต่อประเทศสัมพันธมิตรฝ่ายโลกเสรี (สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส) ให้ถอนกำลังทหารออกจากเบอร์ลินป้องกันมิให้ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งกำลังบำรุงเข้าเบอร์ลินตะวันออก แต่ฝ่ายสัมพันธมิตรหาได้ยอมอ่อนข้อให้รัสเซียไม่ ดังนั้นในปี ค.ศ.1958 ครุสชอฟจึงได้พยายามติดต่อเจรจากับประธานาธิบดีไอค์เซ็นฮาวเวอร์ เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์โดยสันติวิธี⁹ (แทนการใช้กำลังตอบโต้)

ประมาณปี ค.ศ.1959 ครุสชอฟจึงได้ตัดสินใจที่จะบีบบังคับให้จีนเจริญรอยตามแนวนโยบาย (อยู่ร่วมกันโดยสันติ) ของโซเวียตรัสเซีย การที่ครุสชอฟได้เพิ่มความกระตือรือร้นที่จะบีบบังคับจีน ก็เพราะจีนได้ส่อพฤติกรรมในการเตรียมรุกรานทางการทหารต่ออินเดียทางแถบชายแดนตอนเหนือ และเนื่องจากครุสชอฟมีแผนการที่จะไปทำการเจรจากับประธานาธิบดีไอค์เซ็นฮาวเวอร์ที่ค่ายเดวิดเกี่ยวกับปัญหาการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1959 ดังนั้นครุสชอฟจึงได้ถอนความช่วยเหลือการพัฒนาอาวุธปรมาณูให้แก่จีนในปี ค.ศ.1959 ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ก็มีข่าวว่า ทั้งสองฝ่ายมีข้อขัดแย้งรุนแรงในการร่วมมือทางโครงการติดตั้งเรดาร์ป้องกันประเทศ

ความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นระหว่างมอสโคว์ และปักกิ่งในปี ค.ศ.1958 อาจจะแยกเป็นข้อใหญ่ ๆ ได้ 3 ประการ : ความไม่ลงรอยกันทางการทหารของสองชาติ การปฏิบัติของรัสเซียต่อกรณีเกาะไต้หวัน, และ โครงการเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่าระบบคอมมูนส์¹⁰ ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวไม่เป็นที่สบอารมณ์ต่อครุสชอฟผู้นำรัสเซียเป็นอย่างยิ่ง

นโยบาย "สองจีน" และทัศนคติจีนคอมมิวนิสต์สหรัฐอเมริกา

ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีน และสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเป็นศัตรูและระแวงสงสัยต่อกันมาตลอด นับตั้งแต่จีนคอมมิวนิสต์ได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบนแผ่นดินใหญ่ในปี ค.ศ.1948 (เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลเจียงไคเช็คยึดแผ่นดินใหญ่ได้และจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน) และยอมไม่เป็นการนำสงสัยเลยว่าเหตุการณ์การเผชิญหน้ากันระหว่างค่ายเสรีและค่ายสังคมนิยมจะต้องเริ่มต้นขึ้น ณ ซีกตะวันออกไกล จากคำ

ปราศรัยของเหมาเจ๋อตุงเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1949 เหมาเจ๋อตุงได้แสดงท่าทีอย่างแจ่มชัดถึง การยึดมั่นต่อค่ายคอมมิวนิสต์โซเวียตรัสเซีย และประกาศเป็นศัตรูต่อระบบจักรวรรดินิยมอย่าง แข็งขัน¹¹

ด้านนโยบายของสหรัฐอเมริกา ภายหลังจากที่รัฐบาลจีนคณะชาติหรือรัฐบาลเจียงไคเช็ค (สาธารณรัฐจีน) ได้ถอยหนีสู่เกาะไต้หวัน รัฐมนตรีต่างประเทศ ดิน อชีสัน (Dean Acheson) ได้ แสดงท่าทีวางเฉย โดยกล่าวว่า "ให้ฝุ่นจางหายไปก่อน" (Let the dust settle) ซึ่งหมายถึงสหรัฐจะ งดการปฏิบัติการหรือการเคลื่อนไหวใด ๆ จะยื่นหัตถ์ไม่เข้าแทรกแซง (ทางการทหาร) ป้องกัน ไต้หวัน แต่ขณะเดียวกันก็จะไม่รับรองหรือสนับสนุนรัฐบาลปักกิ่ง แต่ต่อมาไม่นาน เมื่อสหรัฐ เผชิญกับเหตุการณ์ที่เกาหลีเหนือเข้ารุกรานเกาหลีใต้ ประธานาธิบดีทรูแมน ก็ได้ตัดสินใจเข้าป้อง กันไต้หวัน โดยยึดมูลฐานที่ว่า ประเทศคอมมิวนิสต์ในเอเชียได้เริ่มแสดงตนเป็นผู้รุกรานประเทศ เสรี สหรัฐจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการทางทหารป้องกันการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์และได้ตัดสินใจส่ง กองเรือรบที่เจ็ดสู่ช่องแคบไต้หวันเพื่อยับยั้งป้องกัน มิให้รัฐบาลเจียงไคเช็คบุกผืนแผ่นดินใหญ่ (ดังที่เจียงไคเช็คเคยตั้งปณิธานไว้เสมอมา) ในขณะเดียวกันก็ป้องกันจีนคอมมิวนิสต์บุกโจมตีเกาะ ไต้หวัน ปฏิบัติการครั้งนั้นเป็นการตัดสินใจอย่างเร่งด่วนของสหรัฐ ในช่วงเวลาอันใกล้กับการเกิด สงครามเกาหลี¹² การส่งกองเรือที่เจ็ดเข้าแทรกแซงในช่องแคบไต้หวันวันเท่ากับสหรัฐอเมริกา ได้นำตัวเข้ามาเป็นปรปักษ์โดยตรงกับจีนคอมมิวนิสต์

ยิ่งไปกว่านี้ การที่จีนมุ่งร้ายต่อสหรัฐอเมริกาอันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์แต่หนหลังที่จีน เคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลตะวันตก กอปรด้วยแนวอุดมการณ์ที่เป็นปรปักษ์ต่อลัทธิจักรวรรดินิยม และลัทธินายทุน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแผ่ขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ จากพฤติกรรมของการ ดำเนินนโยบายของจีนปรากฏแน่ชัดว่าเป้าหมายแรกในกิจกรรมต่างประเทศก็คือพยายามควบคุม ดินแดนส่วนใกล้เคียงให้อยู่ภายใต้อิทธิพลของตน เป้าหมายต่อไปก็คือการรวมดินแดนมาเป็น ส่วนหนึ่งของการปกครองของจีนคอมมิวนิสต์ ดังเช่น ธิเบต นโยบายการรักษาอำนาจการควบคุม เหนือดินแดนอันเก่าแก่ของจีนนั้น ปักกิ่งประสงค์ที่จะให้ชาติซึ่งอยู่รอบนอกของจีนวางตัวเป็น กลาง และเป็นมิตรประเทศกับจีน โดยไม่ยินยอมให้อเมริกาตั้งฐานทัพในแผ่นดินเหล่านี้ ซึ่งทำ กับการว่าชาติเหล่านี้ได้ยอมรับจีนคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำนโยบายต่างประเทศของตนโดยปริยาย¹³ (เสมือนกับกรณีของรัสเซียที่เข้าครอบงำยุโรปตะวันออก)

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นอีกที่ทำให้จีนคอมมิวนิสต์เป็นปรปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกา นั่นคือ ทั้งอินเดีย และญี่ปุ่น ซึ่งต่างเป็นชาติผู้นำในเอเชีย ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา

และจีนเห็นว่าสหรัฐเป็นตัวก่อกวนทางเศรษฐกิจของจีน อันเป็นผลเนื่องมาจากนโยบายของ สหรัฐฯ ที่ห้ามเรือสินค้าบรรทุกสินค้าซึ่งเป็นยุทธปัจจัยเข้าแผ่นดินใหญ่ อีกทั้งสหรัฐอเมริกายัง ดำเนินการขัดขวางเงินคอมมิวนิสต์ ในการแสวงหาเงินกู้ระยะยาวจากประเทศเสรีเพื่อพัฒนาทาง เศรษฐกิจของตน

ในราว ค.ศ.1957 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และสหรัฐอเมริกาก็เพิ่มความเลวร้ายลงอีก เมื่อจีนเริ่มกล่าวหาว่าสหรัฐฯ วางอุบายในการสร้างนโยบาย "สองจีน" เป็นเหตุให้ วิกฤตการณ์หมู่เกาะติมอยทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งในการนี้สหรัฐอเมริกาก็ได้แสดงเจตจำนงอย่าง ชัดแจ้งในอันที่จะเลือกให้เจียงไคเช็คถอนกำลังออกจากชายฝั่งหมู่เกาะติมอยเสีย และเห็นควรให้ เจียงไคเช็คยุติการใช้กำลังทหารเพื่อกลับคืนสู่พื้นแผ่นดินใหญ่ โดยเนื้อหาใจความแล้วสหรัฐฯ ต้องการรับรองรัฐบาล "สองจีน" ตามสภาพความเป็นจริง (de Facto) ในขณะเดียวกันสหรัฐ อเมริกาก็ได้ยืนยันเรียกร้องให้จีนคอมมิวนิสต์ระงับการใช้กำลังในช่องแคบไต้หวันเช่นกัน 14 อีก นัยหนึ่ง ทางจีนคอมมิวนิสต์ต้องการให้สหรัฐอเมริการับรองอย่างเป็นทางการต่ออำนาจอธิปไตย ของตนเหนือไต้หวัน ส่วนทางด้านสหรัฐอเมริกาต้องการสร้าง "สองจีน" การคงไว้แห่งการแบ่ง แยกเส้นแนวระหว่างคอมมิวนิสต์และโลกเสรีคือเป้าหมายอันสำคัญยิ่งของสหรัฐอเมริกา

จีนคอมมิวนิสต์ในทัศนะของสหรัฐอเมริกาและโลกเสรี

จากการที่จีนคอมมิวนิสต์ได้ประกาศนโยบายของตนอย่างชัดเจนแล้วว่า มีจุดประสงค์ที่ จะสร้างสรรค์โลกคอมมิวนิสต์ขึ้นร่วมกับประเทศในค่ายของตนทำการปฏิวัติล้มล้างระบอบการ ปกครองเสรีประชาธิปไตยและลัทธิทุน โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา จีนคอมมิวนิสต์ถือว่าเป็น ประเทศที่เบียดจรรรดินิยม และเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งของตนที่จะต้องขจัดอิทธิพลของสหรัฐฯ ซึ่งครอบคลุมประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในเอเชียให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว นั้น เป็นประจักษ์พยานอย่าง เด่นชัดถึงท่าทีหรือทัศนะของจีนคอมมิวนิสต์ต่อสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดี

นับแต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนปฏิวัติสำเร็จเป็นต้นมา (ค.ศ.1949) บรรดาผู้นำของจีน คอมมิวนิสต์ก็ได้พยายามทุกวิถีทางในอันที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความเข้มแข็ง โดยทำการเสริมสร้างกำลังทางกองทัพอย่างขนานใหญ่ (กล่าวกันว่ากองทัพของจีนคอมมิวนิสต์มี กำลังพลมากที่สุดชาติหนึ่งในโลก) และใช้ความพยายามอย่างมากเพื่อพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ด้วย ตนเองตลอดจนวางแผนสร้างจรวดนำวิถี โดยมีได้คำนึงถึงระดับเทคโนโลยีและความเหมาะสม

ต่อสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้นเป็นสำคัญ ทั้งๆ ที่ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ตลอดจนฐานะสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนยังไม่ถึงขั้นที่รัฐบาลจะสามารถทุ่มเทพลังทรัพยากรอันมหาศาลเพื่อสร้างสรรค์อารูชมหาประลัยได้อย่างมีประสิทธิภาพผลด้วย เช่น ประเทศมหาอำนาจตะวันตก แต่ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ ผู้นำมีทัศนคติที่ว่า "อำนาจย่อมมาจากปืน" ชาตินี้จะเป็นมหาอำนาจก็ต้องมีอาวุธทางทหารและอาวุธหนุนหลัง อย่างไรก็ตามก็ประสบความสำเร็จในการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ขนาดกลางของจีนคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมาเป็นเหตุให้ชาติต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญและบทบาทของจีนคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก

การเสริมสร้างกำลังกองทัพและอำนาจทางอาวุธของจีนคอมมิวนิสต์ ก็เพื่อสร้างดุลย์แห่งอำนาจให้แก่ตนเอง เป็นการข่มขู่ขวัญประเทศเพื่อนบ้านให้ตระหนักถึงสมรรถภาพของจีนคอมมิวนิสต์ อย่างน้อยก็อาจจะทำให้ประเทศที่ผูกพันกับสหรัฐอเมริกาต้องทบทวนสถานภาพทางการเมืองระหว่างประเทศของตนเสียใหม่ (ดังเช่นประเทศในค่ายเสรีที่เคยประกาศตนแอนตี้จีนคอมมิวนิสต์แต่กาลก่อน ปัจจุบันกลับรับรองจีนคอมมิวนิสต์ และประเทศในกลุ่มโลกเสรีก็ได้เริ่มเปิดสัมพันธ์ทางการทูตตามประเทศต่าง ๆ อาทิเช่น แคนาดา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น อังกฤษ เป็นต้น จนปัจจุบันจีนได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นชาติมหาอำนาจหนึ่งในบรรดาประเทศมหาอำนาจทั้งหลาย

จีนคอมมิวนิสต์ได้ประกาศและปฏิบัติการอย่างเปิดเผยในการสนับสนุนทางอาวุธ การฝึกอบรบยุทธวิธีและกลยุทธ์ของสงครามแบบกองโจรให้แก่ประเทศด้อยพัฒนาที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์หรือขบวนการปลดแอก เช่น ลาว เขมร เวียดนาม เป็นต้น ทำการโฆษณาชักจูงให้ประชาชนทำการล้มล้างระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย โดยใช้กลยุทธ์สงครามปลดแอกและจุดอ่อนของลัทธิทุนนิยมเป็นข้อกล่าวอ้าง ประเทศใดที่มีการบริหารบกพร่องมีการกดขี่สร้างความไม่พึงพอใจให้แก่ประชาชน ย่อมง่ายต่อการปลุกปั่น และรณรงค์ให้ประชาชนลุกฮือขึ้นต่อต้านหรือทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลนั้นเสีย นับเป็นข้อได้เปรียบของคอมมิวนิสต์ที่สามารถหาจุดอ่อนเล่นงานประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาได้สะดวกกว่าประเทศที่มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงแล้ว

จากเหตุการณ์ที่จีนคอมมิวนิสต์ได้สนับสนุนเกาหลีเหนือบุกเกาหลีใต้ ส่งกำลังเข้ายึดเบตวิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวัน การปะทะกันตามพรมแดนจีนกับอินเดีย การสนับสนุนเวียดนามเหนือและเวียดกงทำสงครามกองโจรกับเวียดนามใต้และสหรัฐฯ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศในกลุ่มโลกเสรีมองจีนคอมมิวนิสต์เป็นประเทศที่นิยมใช้กำลังทางทหารเป็นเครื่องตัดสินปัญหาและชอบรุกราน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของมาร์กซ์ เลนิน และเหมาเจ๋อตงที่ว่าด้วยแนว

ทางการปฏิบัติทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่หลินเปียว อดีตรัฐมนตรีระหว่างกลาโหมจีน ผู้เชื่อว่าการปฏิบัติทั่วโลกจะบรรลุสำเร็จได้ก็ด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรงเท่านั้น โดยมี อานาภาพทางทหารและอาวุธหนุนหลัง อย่างไรก็ตามก็ประสบความสำเร็จในการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ขนาด กลางของจีนคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมาเป็นเหตุให้ชาติต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญและบทบาทของจีนคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก

นโยบายตอบโต้ของสหรัฐอเมริกาต่อจีนคอมมิวนิสต์ (ค.ศ.1958-1970)

นับตั้งแต่สงครามเกาหลีปะทุขึ้น (25 มิถุนายน ค.ศ.1958) จนถึงปี ค.ศ.1970 อาจกล่าวได้ว่า สหรัฐอเมริกามีนโยบายแบบ "เฝ้าดูท่าที" (wait and see) โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ มากนัก จากผลของสงครามเกาหลี ประธานาธิบดีทรูแมนได้สั่งให้กองทัพเรือที่เจ็ดเข้าคุ้ม ครองเกาะไต้หวัน ขณะเดียวกันก็ได้ประกาศนโยบายให้จีนคณะชาติทราบว่ายว่าสหรัฐฯ ไม่มีความ ประสงค์จะสนับสนุนจีนคณะชาติบุกผืนแผ่นดินใหญ่จีน และสหรัฐฯ ก็ไม่ประสงค์ที่จะตั้งฐาน ท้าพในเกาะไต้หวันแต่ประการใด (ในขณะนั้น) แต่กระนั้นก็ตาม สหรัฐฯ ก็ยังคงตระหนักถึงผล ประโยชน์ของตนร่วมกับชาติในเอเชียเสมอมา สหรัฐอเมริกาจึงจำเป็นต้องป้องกันการขยายอิทธิพล ของจีนคอมมิวนิสต์ ด้วยการช่วยเหลือพัฒนาชาติในเอเชียทั้งหลาย ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยที่สหรัฐอเมริกาเฝ้าดูอยู่ภายนอก¹⁵

การที่สหรัฐอเมริกาเฝ้าดูท่าทีในขณะนั้น อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุที่พอสรุป ได้สองประการคือ หนึ่ง การตื่นตัวของชาติที่ได้รับอิสรภาพใหม่ในเอเชีย เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ พม่า อินโดจีน เหล่านี้ล้วนแต่มีความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อลัทธิจักรวรรดินิยม (สหรัฐอเมริกาถูกกล่าวว่าเป็นชาติหนึ่งในบรรดาจักรวรรดินิยม) ดังนั้นการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ชาติใดชาติหนึ่งอย่างใกล้ชิดหรือตัดสินใจดำเนินนโยบายเด็ดขาดอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป (หรือ ประกาศตนเป็นศัตรูกับจีนแดงอย่างเด็ดขาด) ย่อมเป็นการเสี่ยงเกินไป ประการที่สอง สหรัฐ อเมริกาหวังว่าจีนคอมมิวนิสต์อาจเปลี่ยนท่าทีหรือทัศนคติในการดำเนินนโยบายแบบบูรณามาสู่ สันติผูกมิตรกับประเทศกับประเทศเพื่อนบ้าน และสหรัฐอเมริกาในอนาคตก็เป็นได้¹⁶

ตามคำแถลงการณ์ของนายดีนรัส (Dean Rusk) อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐฯ พอ สรุปนโยบายของสหรัฐฯ ที่มีต่อจีนคอมมิวนิสต์ได้ดังนี้¹⁷

1) สหรัฐฯ จะทำการช่วยเหลือประเทศพันธมิตรต่อต้านภัยคุกคามหรือการรุกรานจากคอมมิวนิสต์อย่างมั่นคง ช่วยพัฒนาประเทศต่าง ๆ ในเอเชียในทางเศรษฐกิจการเมืองให้มีเสถียรภาพ

2) กัดค้ำนการเข้าเป็นภาคีสมาชิกองค์การสหประชาชาติของจีนคอมมิวนิสต์ราบใดที่จีนคอมมิวนิสต์มีนโยบายรุกราน ขณะเดียวกันก็ป้องกันมิให้ขจัดจีนคณะชาติออกจากสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และป้องกันรุกรานเกาะไต้หวันด้วยกำลัง

3) สหรัฐอเมริกาไม่มีเจตนาที่จะเผชิญหน้ากับจีนคอมมิวนิสต์ด้วยกำลังทางทหาร (หากผลประโยชน์ของชาติไม่กระทบกระเทือนอย่างรุนแรง) ในทางกันข้าม สหรัฐฯ กลับมีความต้องการที่จะฟื้นฟูสัมพันธภาพกับจีนอย่างเต็มใจแม้ทั้งสองประเทศจะยังไม่สัมพันธภาพทางการทูตกันก็ตาม (สองประเทศได้มีการติดต่อเป็นครั้งคราวที่กรุงวอชิงตันเพื่อปรึกษาหารือปัญหาที่ขัดแย้งกันโดยเฉพาะปัญหาการห้ามทดลองระเบิดนิวเคลียร์)

ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตรัสเซีย สหรัฐอเมริกาและผลประโยชน์ของรัสเซียในเอเชีย

ความสัมพันธ์และผลประโยชน์ระหว่างโซเวียตรัสเซียและสหรัฐอเมริกาแตกต่างกันอย่างมากกับสัมพันธภาพและผลประโยชน์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนคอมมิวนิสต์ ทั้งสหรัฐฯ และรัสเซียต่างก็มีแสนยานุภาพทางทหารที่สมดุลและคู่ควรกัน ซึ่งแตกต่างกับจีนคอมมิวนิสต์ ดังเช่น กรณีวิกฤตการณ์ไต้หวัน โซเวียตรัสเซียมีรัฐกันชน (buffer state) ที่มั่นคงในยุโรปตะวันออกภายใต้การปกครองของตน และผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของสองชาติ (สหรัฐฯ รัสเซีย) สัมพันธ์อยู่ในตะวันออกกลาง และยุโรปมากกว่าในเอเชียกำลังเศรษฐกิจของทั้งสองชาติก็มั่นคงมากกว่าจีนคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นการปิดวงล้อมทางเศรษฐกิจต่อจีนจึงไม่ค่อยมีความหมายหรือมีผลกระทบมากต่อชาติทั้งสองดังเช่นผลกระทบต่อจีนคอมมิวนิสต์

ทัศนของเหมาเจ๋อตงต่อมหาอำนาจโซเวียตรัสเซีย

สิ่งที่รัฐบาลปักกิ่งไม่อาจประสบความสำเร็จในช่วงระยะปี ค.ศ.1957-ค.ศ.1960 นั่นก็คือการยื่นมือของมหาอำนาจนิวเคลียร์รัสเซียมาคัดทอนกำลังหรืออิทธิพลของสหรัฐอเมริกา อีกนัยหนึ่งปักกิ่งแสวงหาอำนาจโดยใช้ความเป็นมิตรร่วมอุดมการณ์ หรือภราดรภาพกับรัสเซียมาชดเชย

ความอ่อนแอของตนในการที่จะดำเนินไปสู่เป้าหมาย แต่โซเวียตรัสเซีย กลับเห็นว่าเป็นเรื่องเสี่ยง ภัยเกินไปในการที่จะเล่นพนันกับมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา และรัสเซียเองก็มีนโยบายแตกต่างกับ จีนคอมมิวนิสต์ในการเจริญสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกา การณ์จึงกลับกลายเป็นว่าโซเวียตทำการตกลงกับสหรัฐอเมริกา โดยใช้เงินแดงเป็นเครื่องมือ

ในปี ค.ศ.1957 หลังจากที่โซเวียตรัสเซียได้ส่งดาวเทียม "สปุตนิก" ขึ้นวงโคจรรอบโลก จีนคอมมิวนิสต์เชื่อว่า สปุตนิกดวงแรกและผลการทดลองจรวดนำวิถีข้ามทวีป (ICBM) ครั้งแรก นั้นย่อมจะนำรัสเซียไปสู่ความเป็นต่อและมีอำนาจเหนือสหรัฐอเมริกาในอนาคตอย่างแน่นอน ในเมื่อคุลล์แห่งอำนาจกำลังอยู่ข้างค่ายคอมมิวนิสต์ จีนก็เชื่อมั่นว่า อย่างน้อยพวกค่ายคอมมิวนิสต์ก็สามารถที่จะเคลื่อนไหว อย่างรวดเร็ว ในการรุกสู่เป้าหมายในเอเชีย โดยเฉพาะการ ใต้หวันและการลดอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภาคพื้นแปซิฟิกตะวันออก นั่นก็คือปักกิ่งต้องการให้รัสเซียใช้นโยบายเชิงรุกต่อสหรัฐอเมริกามากขึ้น โดยกล้าที่จะเผชิญกับมหาอำนาจนิวเคลียร์เช่นกัน รัฐบาลปักกิ่งต้องการที่จะแสวงหาการปฏิบัติทางการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อแสดงให้โลกรู้ว่าโซเวียตรัสเซียมีความเหนือกว่า และสามารถลดศักดิ์ศรีสหรัฐอเมริกาลงได้ อันจะส่งผลให้จีนคอมมิวนิสต์ปลดแอกบริเวณเกาะและแถบชายฝั่งใต้ (กิมยอ, ใต้หวัน มัตสุ) เหมาเจ๋อตุงเชื่อว่าตนสามารถพึ่งพารัสเซียได้ในการสนับสนุนแรงผลักดันล้างอำนาจสหรัฐอเมริกาออกไปจากเอเชีย เพื่อเงินแดงจะได้ปลอดภัยจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยม

ในปลายฤดูร้อน ปี ค.ศ.1958 เหมาเจ๋อตุงได้สั่งให้ถล่มเกาะชายฝั่งกิมยอ มัตสุด้วยปืนใหญ่ การปฏิบัติครั้งนั้นก็เพื่อจะลองเชิงหรือท้าทายของสหรัฐฯ และเพื่อสร้างรอยแตกแยกระหว่างวอชิงตันและใต้หวัน อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการณ์ลองเชิงครั้งนั้นประสบความสำเร็จอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะประการแรกสหรัฐอเมริกายื่นหยัดอย่างมั่นคงในอันที่จะรักษาเกาะใต้หวัน ประการต่อมาความแข็งแกร่งและการดำเนินการอย่างสุขุมรอบคอบจากมอสโคว์ต่อวิกฤตการณ์ช่องแคบใต้หวัน ทั้งนี้เพราะโซเวียตรัสเซียเกรงว่าตนอาจถูกชักนำเข้าสู่สงครามปรมาณูกับสหรัฐฯ ได้ หากดำเนินการสนับสนุนจีนคอมมิวนิสต์ ทั้ง ๆ ที่โซเวียต รัสเซียจะไม่ได้ผลประโยชน์ตอบแทนต่อการเสี่ยงกับสงคราม ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1959 ในการเจรจากับเหมาเจ๋อตุงที่ปักกิ่ง ครุสชอฟได้พยายามหาทางในอันที่จะปิดกรณีใต้หวันออกจากภาวะของตน ซึ่งเปรียบเสมือน "สื่อกลางแห่งการก่อความไม่สงบต่อสถานการณ์นานาชาติ" โดยแนะนำให้ปักกิ่งยอมรับข้อเสนอปัญหา "สองจีน"

การโฆษณาชวนเชื่อในการ "ปลดแอก" ได้หวั่น ซึ่งได้หายเงียบไประหว่างและภายหลัง การเยือนปักกิ่งของครุสชอฟ ก็ได้เริ่มต้นขึ้นอีกในกลางเดือนสิงหาคม และในวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ.1958 การถล่มเกาะติมอยด้วยปืนใหญ่ได้เริ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันแถลงการณ์ของจีน คอมมิวนิสต์และสหรัฐอเมริกาที่เพิ่มท่าทีของการเป็นปรปักษ์ขึ้นทุกที ส่วนการรายงานข่าวทางด้านโซเวียตรัสเซียก็เต็มไปด้วยระมัดระวัง นายคัลเลส (Dulles) รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐฯ ได้แถลงว่าสหรัฐอเมริกาอาจจะปฏิบัติการโต้ตอบ หากจีนคอมมิวนิสต์ขึ้นคือสิ่งที่จะใช้กำลังปลดแอกได้หวั่นและบริเวณหมู่เกาะชายฝั่งแผ่นดินใหญ่จีน แต่ครั้งถึงวันที่ 6 กันยายน รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ก็แสดงการอ่อนข้อให้แก่สหรัฐอเมริกา โดยเสนอให้มีการเจรจาชั้นระดับเอกอัครราชทูตกันใหม่เกี่ยวกับปัญหาสันติภาพ นับแต่วิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวันจนถึงเหตุการณ์สงบลงโซเวียตรัสเซียซึ่งกล่าวว่า จะช่วยเหลือสนับสนุน ทั้งทางบำรุงขวัญและวัตถุแก่จีนคอมมิวนิสต์ในกรณีที่ยังถูกรุกราน กลับพยายามหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามข้อตกลงของสนธิสัญญาระหว่างรัสเซียกับจีนคอมมิวนิสต์ ปีค.ศ.1950 การเจรจาปัญหาเกาะไต้หวันระดับเอกอัครราชทูตได้เริ่มขึ้นใหม่ในเดือนกันยายน และวิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวันก็ยุติลงในวันที่ 6 ตุลาคม เมื่อจีนคอมมิวนิสต์และจีนชาติไต้หวันประกาศการหยุดยิงทั้งสองฝ่าย

ความจริงใจของรัสเซียในการสนับสนุนจีนคอมมิวนิสต์ต่อกรณีวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะเห็นได้จากพฤติกรรมและเจตนาของรัสเซีย ในจดหมายสองฉบับจากครุสชอฟที่มีไปถึงประธานาธิบดี ไอค์เซ็นฮาวเวอร์ ลงวันที่ 7 และ 19 กันยายน ค.ศ.1958 ซึ่งในจดหมายฉบับแรกครุสชอฟได้ระบุว่า การโจมตีคอมมิวนิสต์รัสเซียถือว่าเป็นการโจมตีรัสเซียด้วย แต่ในทางปฏิบัติผู้นำโซเวียตกลับหลีกเลี่ยงการใช้กำลังทางทหาร และมีได้ตัดสินใจที่จะใช้อาวุธนิวเคลียร์ทำการตอบโต้สหรัฐแต่ประการใด ตรงกันข้ามในทัศนของจีนคอมมิวนิสต์กลับมองว่า รัสเซียมิได้ดำเนินการที่เข้มแข็งและเป็นฝ่ายอ่อนข้อให้แก่สหรัฐอเมริกา

จากกรณีวิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวัน ย่อมเป็นที่ประจักษ์ถึงพฤติกรรมและทัศนของโซเวียตรัสเซียในการที่จะตัดสินใจใช้กำลังทางทหารเพื่อพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ให้แก่จีนคอมมิวนิสต์ และสำหรับจีนคอมมิวนิสต์เองก็ย่อมตระหนักได้ดีว่า ตนควรจะแสวงหาความเป็นมหาอำนาจทางทหารและคิดค้นอาวุธนิวเคลียร์ด้วยตัวเอง ทั้งนี้เนื่องจากจีนได้เริ่มเกิดความระแวงสงสัย ไม่น่าใจต่อคำรับรองสัญญาของรัสเซียเกี่ยวกับการที่จะใช้อิทธิพลของอาวุธนิวเคลียร์ป้องกันจีนคอมมิวนิสต์เพียงใดหรือไม่และจีนคงจะต้องทบทวนใคร่ตรองถึงสัมพันธภาพกับรัสเซีย

เสียใหม่ว่า ควรทุ่มเทอบความไว้วางใจรัสเซียได้แค่ไหน? หรือรัสเซียมีความจริงใจต่อจีนแท้จริงเพียงใด?

นโยบาย "การอยู่ร่วมกันโดยสันติ"

ในปี ค.ศ.1960 ครุสชอฟได้ประกาศนโยบาย "การอยู่ร่วมกันโดยสันติ" หรือนโยบายการแข่งขันรุนแรงในด้านเศรษฐกิจของนานาชาติ โดยมุ่งที่จะบ่อนทำลายปรปักษ์ด้วยนโยบายทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะใช้กำลังอาวุธหรือการทำสงคราม เช่น การควบคุมตลาดการค้า การแข่งขันในด้านการผลิต เป็นต้น นโยบาย "การอยู่ร่วมกันโดยสันติ" เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศของโซเวียตต่อประเทศในเครือคอมมิวนิสต์ โดยครุสชอฟมีความเชื่อว่าภายใต้การแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสังคมนิยมกับประเทศนายทุนนั้น ในที่สุดประเทศสังคมนิยมจะต้องได้รับชัยชนะ ทั้งนี้เพราะครุสชอฟเชื่อว่าการต่อสู้เพื่อการยังชีพระหว่างชนชั้นกรรมกรและชนชั้นกลางจะทำลายระบบเศรษฐกิจในประเทศเสรีเอง โดยไม่ต้องมีการปฏิบัติการหรือปฏิวัติจากภายนอก

ครุสชอฟยังมีความคิดว่า ประเทศด้อยพัฒนาในไม่ช้าก็จะกลับกลายเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้เพราะความล้มเหลวในการใช้ระบบนายทุนที่ไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้ดีขึ้น นับเป็นเวลาศตวรรษมาแล้วที่ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ได้ประจักษ์ถึงความสำคัญของความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศดังเช่นโซเวียตรัสเซีย เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ส่วนมากเคยเป็นอาณานิคมของพวกลัทธิทุนนิยมหรือจักรวรรดินิยมมาก่อน โดยธรรมชาติแล้วประเทศเหล่านี้ย่อมนิยมลัทธิสังคมนิยมมากกว่าลัทธิทุนนิยม ในบรรดาผู้นำของโซเวียตรัสเซียต่างก็ได้ตระหนักถึงภัยพิบัติและความร้ายแรงของสงครามนิวเคลียร์ ดังนั้น การต่อสู้เพื่อสันติภาพและการลดกำลังอาวุธจึงเป็นประเด็นเบื้องต้นที่แต่ละฝ่ายจะต้องดำเนินการแก้ไขและต่างก็เกรงกลัวสงครามนิวเคลียร์ที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะ ครุสชอฟ ดังจะเห็นได้จากกรณีวิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวัน วิกฤตการณ์คิวบา (ตุลาคม ค.ศ.1962) วิกฤตการณ์เบอร์ลิน เป็นต้น รัสเซียเป็นฝ่ายที่ได้พยายามหลีกเลี่ยงการปฏิบัติการทางทหาร โดยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกาเสมอมา ซึ่งต่างกับทัศนคติเหมาเจ๋อตุง ที่นิยมแนวทางการแก้ไขปัญหาคด้วยความรุนแรง เพราะเหมาเจ๋อตุงเชื่อว่าหนทางที่จะนำสังคมไปสู่เป้าหมายคอมมิวนิสต์ได้สำเร็จ คือการปฏิวัติทั่วทั้งโลก (World Revolution) เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นโยบาย "อยู่ร่วมกันโดยสันติ" ของครุสชอฟมิใช่จะเป็นหลักประกันได้ว่า สงครามจะไม่เกิดขึ้น ขณะใดที่สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปจนสามารถทำให้ฝ่ายหนึ่งฉวยโอกาส ได้ หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทั้งรัสเซียหรือสหรัฐฯ จำนวนสถานการณ์และภาคคะแนนอำนาจของอีกฝ่าย หนึ่งผิดพลาด สงครามอาจเกิดขึ้นได้ แต่ทราบดีที่ดุลย์อำนาจแห่งความกลัว หรือดุลย์อำนาจของ อาวุธยังคงอยู่ ย่อมเป็นหลักประกันที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพต่อการรักษาสันติภาพของโลก แต่ ทั้งสองฝ่ายยังคงใช้นโยบาย "การอยู่ร่วมกันโดยสันติ" อันเป็นส่วนหนึ่งของการทำสงครามเย็น (cold war) กันอีกต่อไป

ท่าทีของโซเวียตรัสเซียต่อวิกฤตการณ์เกาะไต้หวันในปี ค.ศ.1958 ในกรณีที่มีได้ดำเนินการ เคลื่อนไหวทางทหารเพื่อต่อต้านบทบาทของสหรัฐอเมริกาอย่างฉับพลัน ได้ทำลายศรัทธาใน พลังอำนาจความเป็นผู้นำค่ายประเทศคอมมิวนิสต์ของโซเวียตรัสเซียลงไปเป็นอันมาก โดยเฉพาะ จีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งเชื่อว่าโซเวียตรัสเซียจะเป็นหัวหอกทำการปฏิวัติโลกด้วยความเฉียบขาด ยิ่งไป กว่านั้นเหตุการณ์ในปีต่อมา ครุสชอฟกลับดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาโดย สันติวิธีมากขึ้น ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1959 ครุสชอฟได้เดินทางไปยังแอมป์เดวิตเพื่อพบปะเจรจ ากับประธานาธิบดีไอค์เซ็นฮาวเวอร์ การเดินทางไปยังประเทศทุนนิยมซึ่งเป็นปรปักษ์กับค่ายสังค มนิยมของครุสชอฟในครั้งนั้น ย่อมสร้างความไม่พอใจแก่หมาเจ็ดงูอย่างไม่ต้องสงสัย เพราะเท่า กับการอ่อนข้อให้แก่ประเทศเสรีนิยม และเป็นการสื่อถึงการให้ความสำคัญต่อประเทศผู้นำ ฝ่ายทุนนิยมมากขึ้นไป และหากมองในทางกลับกันก็เท่ากับจีนไม่อยู่ในสายตาของรัสเซียอีกต่อ ไปได้ ซึ่งหมายถึงรอยแตกร้าวของสัมพันธภาพระหว่างจีนคอมมิวนิสต์กับโซเวียตรัสเซียได้เกิดขึ้น แล้วอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ประเด็นสำคัญของเหตุการณ์ในระบอบนั้นก็คือ จุดหัวเลี้ยวหัวต่อเกี่ยวกับปัญหาเบอร์ลิน ตะวันตก ซึ่งรัสเซียได้ยื่นคำขาดต่อสหรัฐฯ และประเทศสัมพันธมิตรตะวันตกให้ยุติการเสริม สร้างกำลังในเบอร์ลินมาเป็นเวลาหลายเดือนแล้ว แต่สหรัฐฯ ก็เพิกเฉยเสีย การไปเยือนสหรัฐฯ ของครุสชอฟในครั้งนั้นก็เพื่อมุ่งที่จะลดความตึงเครียด และรัสเซียเองก็ได้สังเกตเห็นภัยอันตราย อันอาจเกิดขึ้นได้จากสงครามนิวเคลียร์ เพื่อแสดงท่าทีความจริงใจและเจตนาดีต่อประเทศตะวัน ตกครุสชอฟได้ประกาศที่จะลดกำลังกองทัพของตนลงในเดือนมกราคม ค.ศ.1960 และที่แอมป์ เดวิตครุสชอฟได้ถอนกำหนดเวลาเส้นตายจากคำขาดที่ได้ยื่นไว้

นอกจากพฤติกรรมและการดำเนินการของโซเวียตรัสเซียที่มีได้ดำเนินถึงผลประโยชน์ที่ จีนจะได้รับเป็นสำคัญแล้ว รัสเซียยังได้บอกเลิกสัญญาการช่วยเหลือพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งได้

ทำกันไว้อย่างลับ ๆ เมื่อเดือนพฤศจิกายน 1957 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หากรัสเซียช่วยเหลือจีนคอมมิวนิสต์พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ต่อไป จีนจะสามารถครอบครองอาวุธร้ายแรงนี้สำเร็จก็อาจเป็นการจำกัดหรืออิทธิพลอำนาจของตนในการควบคุมและชี้นำจีนคอมมิวนิสต์ต่อไปในอนาคต และอาจเป็นภัยต่อรัสเซียเองในภายภาคหน้า ดังนั้นครุสชอฟจึงดำเนินนโยบายในลักษณะยึดหยุ่นกับสหรัฐอเมริกาเพื่อลดความตึงเครียด

จากมิตรประเทศมาเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่ง

ความขัดแย้งระหว่างโซเวียตรัสเซียและจีนคอมมิวนิสต์อันเกิดจากผลประโยชน์ของชาติประการหนึ่ง และความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์ที่แตกต่างกันอีกประการหนึ่งนั้น เป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ผู้นำของทั้งสองชาติเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อกันแต่ดั้งเดิมอย่างฉับพลันมาสู่ความเป็นศัตรูกันขึ้น

ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ของชาติในระยะแรก เกิดจากความแตกต่างในทัศนของการใช้กำลังทางทหารระหว่างชาติทั้งสอง พฤติการณ์ของรัสเซียต่อกรณีวิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวัน และการดำเนินนโยบายแผนใหม่ทางเศรษฐกิจของรัสเซีย จีนคอมมิวนิสต์ได้ประจักษ์แล้วว่ารัสเซียไม่กล้าพอที่จะเล่นเกมพนันและเสี่ยงต่อการเผชิญหน้ากับสหรัฐฯ อีกทั้งยังปฏิเสธที่จะสนับสนุนให้จีนคอมมิวนิสต์พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ นอกจากนี้รัสเซียยังได้แสดงท่าทีความเป็นมิตรกับสหรัฐฯ อีกด้วย จากพฤติกรรมของครุสชอฟในทัศนของนักปฏิวัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหม่าเจ๋อตุงยอมถือเป็นความชอบธรรมที่จะประนามครุสชอฟว่าได้ทรยศต่ออุดมคติของลัทธิมาร์กซ์และเลนินในการปฏิวัตินานาชาติไปสู่เป้าหมาย เหม่าเจ๋อตุงเชื่อว่าหนทางที่นำความสำเร็จมาสู่จุดมุ่งหมายได้ก็คือ การใช้วิธีการในทางรุนแรง การรุกรานทางกำลังทหารหรือการปฏิวัติทั่วทั้งโลกโดยใช้ยุทธวิธีการ "ปลดแอก" โดยการณรงค์ให้มวลชนชั้นกรรมาชีพลุกฮือต่อต้านรัฐบาลค่ายโลกเสรีและทำลายลัทธิทุนนิยม ส่วนครุสชอฟนั้นกลับนิยมใช้วิธีการทางสันติมากกว่า โดยยึดถือหลัก "การอยู่ร่วมกันโดยสันติ" (Peaceful coexistence)

ความขัดแย้งเกี่ยวกับภูมิภาคของผลประโยชน์ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง จีนคอมมิวนิสต์เจาะจงเอเชีย ออฟริกา และลาตินอเมริกาเป็นศูนย์กลางที่ควรขยายอิทธิพลครอบครอง แต่รัสเซียกลับเน้นการพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนในยุโรปเบื้องต้น

จากเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาติทั้งสองในระยะแรกเริ่มบานปลายมาสู่จุดที่เรียกกันว่า ทั้งคู่ได้กลายเป็นปรปักษ์ประกาศความเป็นศัตรูต่อกันอย่างเปิดเผย ถึงกับมีการปะทะกันด้วยกำลังทหาร ในกรณีปัญหาเขตแดนระหว่างจีนและรัสเซียหลายครั้งหลายครา

จะเห็นได้ว่านับแต่เกิดความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นมาแล้ว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภายหลัง ยิ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งสองประเทศนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น เช่น กรณีจีนคอมมิวนิสต์ขัดแย้งกับอินเดียในปัญหาพรมแดน โดยมีรัสเซียสนับสนุนข้างอินเดีย กรณีจีนคอมมิวนิสต์ขัดแย้งกับรัสเซียเองในปัญหาเดียวกัน กรณีบังคลาเทศได้ทำการประกาศแยกตัวออกจากปากีสถานตะวันตกได้สำเร็จ (26 มีนาคม ค.ศ.1971) ทั้งนี้โดยได้รับการสนับสนุนจากอินเดียและโซเวียตรัสเซีย และได้ประกาศเป็นรัฐเอกราช ส่วนจีนคอมมิวนิสต์ได้ประกาศจะให้ความช่วยเหลือปากีสถานตะวันตกอย่างเต็มที่ตั้งแต่ต้น เพื่อสู้รบปราบปรามปากีสถานตะวันออกที่แข็งข้อ (แต่ก็ไม่ปรากฏพยานหลักฐานใดๆ ในทางปฏิบัติของจีนคอมมิวนิสต์ในการให้ความช่วยเหลือปากีสถานตะวันตก นับว่าจีนคอมมิวนิสต์เสียหน้าเป็นอย่างยิ่งที่ไม่สามารถป้องกันมิให้ ปากีสถานตะวันออกแยกตัวจากปากีสถานตะวันตกได้สำเร็จ) รัสเซียยังมีแผนการที่จะแผ่อิทธิพลสู่ภูมิภาคทางใต้ของเอเชีย ซึ่งจีนคอมมิวนิสต์ถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของตนและเป็นอิทธิพลของตน และหาก รัสเซียสามารถดำเนินการทางการเมืองได้สำเร็จต่อการเสริมสร้างสัมพันธภาพกับอินเดีย ก็คงไม่ต้องสงสัยเลยว่า รัสเซียจะไม่ครอบครองอิทธิพลในย่านนี้ โดยเฉพาะทางด้านมหาสมุทรอินเดีย จากคำแถลงการณ์ของโจวเอินไหลนายกรัฐมนตรีจีนคอมมิวนิสต์ได้กล่าวไว้เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 1971 ว่า "การสูญเสียเมืองคัคคา (เมืองหลวงปากีสถานตะวันออก) มิใช่เป็นหลักชัยชนะของอินเดีย แต่เป็นจุดเริ่มของสงครามอันไม่จบสิ้นบนพื้นทวีปเอเชีย"²¹ และจากบทความในหนังสือพิมพ์ People's Daily ซึ่งออกในปักกิ่งได้กล่าวโจมตีโซเวียตรัสเซียว่าแสดงความเป็นอำนาจทางทะเล (โดยการแผ่ขยายอิทธิพลตั้งฐานทัพในแถบมหาสมุทรอินเดีย) แสวงหาประโยชน์โดยใช้กฎหมายทางทะเลเป็นข้ออ้างคุกคามเอกราชและอธิปไตยของประเทศอื่นอย่างร้ายแรง บทความยังได้วิจารณ์ต่อไปอีกว่า รัสเซียต้องการที่จะใช้อำนาจครอบครองแบบนักจักรวรรดินิยมไปทั่วโลกเพราะคิดว่าเมื่อครองทะเลได้แล้วก็จะมีโอกาสได้ครองโลกได้ต่อไป²²

กรณีพิพาทเรื่องพรมแดนระหว่างโซเวียตรัสเซียกับจีนคอมมิวนิสต์ นับว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งที่ร้ายแรงมากถึงขั้นปะทะกันด้วยกำลังทหาร ณ บริเวณแม่น้ำฮัสซูรีในปี ค.ศ.1969 ตั้งแต่เหตุการณ์ครั้งนั้นอุบัติขึ้นเป็นต้นมา ต่างฝ่ายต่างกล่าวหาโจมตีซึ่งกันและกันมาตลอด เมื่อวันที่ 7 มีนาคม ค.ศ.1973 หนังสือพิมพ์ People's Daily ของปักกิ่งและหนังสือพิมพ์อื่น ได้กล่าวโจมตี

โซเวียต นับว่าเป็นการใช้คำพูดที่รุนแรงที่สุดนับตั้งแต่การเจรจาข้อพิพาทพรมแดนในเดือนตุลาคม ค.ศ.1969 เป็นต้นมา²³

จากการสำรวจของสถาบันการศึกษาทางยุทธศาสตร์สากลแห่งลอนดอน ปรากฏว่าโซเวียตรัสเซียได้ตั้งกองทหารตามแนวพรมแดนจีนคอมมิวนิสต์มากกว่าในยุโรปเสียอีก ประมาณว่าหนึ่งในสี่ของกองทัพรัสเซียตั้งประจำหน้ากับกองทัพจีนคอมมิวนิสต์อยู่ จากผลการสำรวจของสถาบันดังกล่าว ปรากฏว่าอัตรากำลังของรัสเซียตามพรมแดนได้เพิ่มขึ้นถึง 30-44 เท่าตัว ของเมื่อสามปีก่อน (ค.ศ.1969)²⁴

การฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนคอมมิวนิสต์

ภายหลังการแข่งกันชิงแชมป์โลกปิงปอง (ปิงปองการเมือง) ณ เมืองนาโกยาเสรีจีนเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1971 นักปิงปองของจีนคอมมิวนิสต์ ได้กล่าวกับนักปิงปอง สหรัฐฯ ถึงเจตจำนงของผู้นำจีนคอมมิวนิสต์ที่ใครจะเห็นผู้นำของสหรัฐฯ ไปเยี่ยมผืนแผ่นดินใหญ่จีนในวันหนึ่งข้างหน้า จากจุดเริ่มต้นนี้เองเข้าใจว่าก่อนหน้านี้ประเทศทั้งสองคงแอบติดต่อเจรจากัน ณ ประเทศฝรั่งเศส เพื่อหาช่องทางไปเยี่ยมเยือนจีนคอมมิวนิสต์ของผู้นำสหรัฐฯ และเมื่อกลางปี ค.ศ.1971 ดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาพิเศษของประธานาธิบดีนิกสันก็ได้แอบไปเยือนนครปักกิ่งอย่างเงียบๆ ในขณะที่กำลังเยี่ยมปากีสถานอยู่ ก่อนความฉงนสนเท่ห์ให้แก่ประเทศต่าง ๆ ทั่วไปและคาดไม่ถึงว่าประเทศที่ตั้งตนเป็นศัตรูกันมากกว่า 20 ปี จะหันหน้าเข้าหากันอย่างรวดเร็วเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ประเทศทั้งสองนี้ยังมีข้อขัดแย้งกันอยู่หลายประการ เช่นความไม่ไว้วางใจต่อกันแต่ดั้งเดิม ความแตกต่างในอุดมการณ์ ปัญหาเวียดนามและปัญหาเกาะไต้หวัน เป็นต้น

การที่ประเทศทั้งสองตัดสินใจยินยอมอ่อนข้อเข้าหากัน ก็คงเป็นเพราะต่างฝ่ายต่างเริ่มต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สำหรับจีนคอมมิวนิสต์นั้นเห็นภัยคุกคามของโซเวียตรัสเซียที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ นับตั้งแต่เหตุการณ์ประทะกันด้วยกำลังทหารตามพรมแดนบริเวณแม่น้ำอุสซูรี ในปีค.ศ.1969 ถึงกับบาดเจ็บล้มตายลงไปข้างละไม่น้อย การเพิ่มกำลังทหารของโซเวียตรัสเซียที่เป็นแนวติดต่อกับจีนคอมมิวนิสต์ การส่งกองทัพเรือเพิ่มในมหาสมุทรอินเดีย (ตามคำแถลงการณ์ของรัฐมนตรีกลาโหมออสเตรเลีย เดวิด แฟร์เบิร์น เรื่องภัยคุกคามของกองทัพเรือโซเวียตรัสเซียซึ่งปรากฏอยู่ในบริเวณมหาสมุทรอินเดีย ว่าเป็นการข่มขู่กรณต่อความสงบและความมั่นคงต่อบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดในอนาคต)²⁵ การส่งกองเรือรบโซเวียตเข้ามาอยู่ในทะเล

จินตอนใต้ ซึ่งมีทั้งเรือลาดตระเวนติดอาวุธนำวิถี เรือพิฆาตเรือบรรทุกน้ำมัน และเรือดำน้ำติดอาวุธนำวิถี 26 นอกจากนี้โซเวียตส์เซียยังเริ่มแผ่ขยายอิทธิพลเข้าสู่อินเดีย บังกลาเทศ และเวียดนามเหนือมากขึ้น เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ทำให้จีนเพิ่มความไม่ไว้วางใจต่อโซเวียตส์เซียเป็นทวีคูณ เสมือนจะเตรียมทำสงครามกับจีนคอมมิวนิสต์²⁷

ประการต่อมาจีนคอมมิวนิสต์จำเป็นต้องพึ่งพาสหรัฐฯ ในด้านเทคนิคสมัยใหม่เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม จริงอยู่แม้จีนจะเจริญจนสามารถสร้างอาวุธนิวเคลียร์ได้แล้วก็ตาม แต่จีนก็ยังขาดความรู้ในด้านเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในบางแขนง เพื่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของชาติให้เจริญก้าวหน้าได้เทียมประเทศอื่น เช่น ญี่ปุ่น รัสเซีย และประเทศตะวันตกบางประเทศ และตราบดีที่จีนคอมมิวนิสต์ไม่ยอมเป็นมิตรกับสหรัฐฯ โอกาสที่จีนจะเปิดประตูติดต่อกับประเทศเสรีอื่น ๆ ก็ย่อมจะไม่สะดวกรวดเร็วเท่าที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าหลังจากที่ประธานาธิบดีนิกสันกลับจากกรุงปักกิ่งและยืนยันที่จะฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างประเทศทั้งสองภายในอนาคตอันใกล้ ประเทศในโลกเสรีที่เคยหันหลังให้จีนคอมมิวนิสต์บางประเทศต่างก็กระดือรือร้นเปิดสัมพันธภาพทางการทูตกับจีนทันที เช่นเยอรมันตะวันตก ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และบางประเทศก็เริ่มเจรจา เพื่อเปิดสัมพันธภาพกับจีนคอมมิวนิสต์กันอย่างเกรียวกราวเสมือนโรคห่อแพ้งั้น

สำหรับทางด้านสหรัฐอเมริกา นั้น นับตั้งแต่จีนคอมมิวนิสต์ได้จัดตั้งรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่สำเร็จ ได้เฝ้าสังเกตติดตามจีนเสมอมา ในช่วงสิบปีแรกอาจจะกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตส์เซีย และสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นอย่างแน่นแฟ้น แต่เมื่อล่วงเลยสิบปีให้หลังทั้งสองประเทศก็เริ่มกินแหนงแคลงใจกันตราบนานปี ค.ศ.1966 นายดีนรัสอดีตรัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐฯ เริ่มเห็นลู่ทางการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างสองประเทศ และได้ตั้งความหวังไว้ว่าสักวันหนึ่งจีนคอมมิวนิสต์อาจเปลี่ยนนโยบายกับสหรัฐฯ (ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น)

เมื่อประธานาธิบดีนิกสันเข้ารับตำแหน่งก็ได้แถลงนโยบาย และให้คำมั่นต่อประชาชนว่า ตนจะนำสันติภาพกลับคืนมาสู่โลก หมายถึงการยุติสงครามเวียดนาม และยุติเหตุการณ์รุนแรงในตะวันออก (อิสราเอลกับกลุ่มอาหรับ) การที่จะรักษาความมั่นคงสัญญาให้บรรลุผลสำเร็จนั้นก็อยู่ที่ว่าสหรัฐฯ จะสามารถดำเนินการทางทูตกับประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งสอง คือโซเวียตส์เซีย และจีนคอมมิวนิสต์ได้เรียบร้อยแค่ไหน ทั้งนี้เพราะประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งสองนี้เป็นผู้อยู่เบื้องหลังสนับสนุนสงครามเวียดนามและประเทศในด้านตะวันออกกลางอย่างเข้มแข็งเสมอมา

ความเอื่อมระอาต่อสงครามเวียดนามอันยืดเยื้อ และความกดดันของประชาชนในประเทศ
ที่เรียกร้องให้ประธานาธิบดีนิกสันยุติสงครามโดยเร็ว เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สหรัฐฯ จำเป็น
ต้องอ่อนข้อให้แก่จีนคอมมิวนิสต์ในบางกรณี (ดูแถลงการณ์ร่วมของสองประเทศในคราว
ประธานาธิบดีนิกสันเยือนกรุงปักกิ่ง ในหัวข้อต่อไป) ยุติสงครามโดยเร็ว

ในระหว่างวันที่ 21-28 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1972 (พ.ศ.2515) นับได้ว่าเป็นวันแห่งประวัติศาสตร์
ทางการเมืองของโลก ที่ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาได้เดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่งประเทศที่
สองได้เจรจาหรือถึงการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างกัน การแก้ปัญหาเกาะไต้หวันสงครามใน
เวียดนามและหลักการใหญ่ ๆ เพื่อปูพื้นฐานไปสู่การเปิดสัมพันธภาพทางการทูตต่อไป²⁸

ภายหลังที่ประธานาธิบดีนิกสันได้พบปะเจรจากับผู้นำของจีน และดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ที่
ปรึกษาพิเศษของประธานาธิบดีได้เดินทางไปเจรจาเป็นครั้งที่ 5 ในกลางเดือนมีนาคม ค.ศ.1973
(พ.ศ.2516) ย่อมแสดงว่าประเทศทั้งสองคงสามารถแก้ไขปัญหาคัดแย้งที่สำคัญระหว่างกันลง
ไปให้จนถึงขนาดสหรัฐอเมริกาและจีนคอมมิวนิสต์ได้ตกลงที่จะแลกเปลี่ยนจัดตั้งสำนักผู้แทน
ระหว่างกันที่ปักกิ่งและกรุงวอชิงตัน นับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าของการดำเนินสัมพันธภาพปกติ
ทางการทูตระหว่างกันที่สำคัญอีกก้าวหนึ่ง

สาระสำคัญในแถลงการณ์ร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนคอมมิวนิสต์

ในแถลงการณ์ร่วมซึ่งประกาศ ณ เมืองเซียงไฮ้ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1972 ได้ระบุว่า
ทั้งสองประเทศจะประสานความสัมพันธ์ระหว่างกันในภายหน้า โดยยึดถือหลักการอยู่ร่วมกัน
โดยสันติ ซึ่งเป็นหลักการประชุม ณ เมืองบัตดุง ประเทศอินโดนีเซีย ปี ค.ศ.1955 แยกเป็นสาระ
สำคัญได้ดังนี้

- 1) ทั้งสองประเทศจะยอมรับนับถืออธิปไตยและบูรณภาพของทุกชาติ
- 2) ไม่รุกรานต่อประเทศอื่น ไม่แทรกแซงกิจการภายในประเทศของชาติอื่น
- 3) มีความเสมอภาค มีผลประโยชน์ร่วมกันและอยู่ร่วมกันโดยสันติ
- 4) ข้อขัดแย้งระหว่างชาติ ควรตกลงโดยสันติปราศจากการใช้อาวุธหรือข่มขู่
- 5) สหรัฐฯ ยืนยันที่จะถอนกำลังทหาร และการก่อสร้างทางทหารออกจากไต้หวันใน
ขั้นสุดท้าย

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องเกาะไต้หวันนั้นแถลงการณ์ร่วมได้ระบุว่า

1) สหรัฐฯ ยอมรับว่ามีเพียงเงินเดียวและเกาะไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีนคอมมิวนิสต์และสหรัฐฯ จะไม่ชี้แจงสถานภาพข้อนี้

2) ปัญหาเกาะไต้หวันถือเป็นเรื่องของจีนที่จะตกลงกันเองโดยสันติ เป็นที่น่าสังเกตว่าในแถลงการณ์ร่วมสหรัฐฯ มิได้เอ่ยถึงข้อผูกพันของตนในการป้องกันเกาะไต้หวันจากการรุกรานแต่ประการใด เกี่ยวกับปัญหาเรื่องนี้ ดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้กล่าวยืนยันว่าประธานาธิบดีนิกสันยังคงยึดถือสนธิสัญญาการป้องกันกับไต้หวันที่ได้ลงนามกันไว้ ในปีค.ศ.1955 โดยไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง²⁹

สหรัฐอเมริกาและโซเวียตรัสเซีย

นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง นับได้ว่าประเทศมหาอำนาจทั้งสองได้เริ่มมีความขัดแย้งกันทั้งทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชาติอย่างรุนแรง จนเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นหลายครั้ง เช่น วิกฤตการณ์นครเบอร์ลิน วิกฤตการณ์ช่องแคบไต้หวัน (ค.ศ.1958) และวิกฤตการณ์เกาะคิวบา (ค.ศ.1962) แต่ครั้งหวุดหวิดที่จะเกิดจากการประจัญกันด้วยอาวุธ แต่ด้วยดุลยภาพแห่งความน่าเกรงขาม (balance of terror) ทำให้ชาติทั้งสองพยายามหลีกเลี่ยงการใช้กำลังต่อกันเสมอมา

ในสมัยที่นายนิคิตา ครุสชอฟ เป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ รัสเซีย ได้เริ่มเปลี่ยนนโยบายที่แข็งกร้าวมาเป็นนโยบายไม้นวมต่อสหรัฐฯ ครุสชอฟได้ประกาศใช้อาวุธทางเศรษฐกิจต่อสู้กับสหรัฐฯ โดยที่ครุสชอฟมีความเชื่อมั่นว่าการรุกราน หรือต่อสู้ทางเศรษฐกิจเป็นวิธีการที่ไม่เสี่ยงการอ่อนข้อของครุสชอฟ โดยเฉพาะกรณีวิกฤตการณ์เกาะคิวบา เป็นเหตุให้ประเทศในเครือคอมมิวนิสต์เห็นความอ่อนแอและคลายความนิยมโซเวียตลงไปมากทีเดียว

ปัญหาที่ประเทศทั้งสองต่างพยายามเจรจากันมาเป็นเวลาหลายปีก็คือ ปัญหาการลดกำลังรบของทั้งสองฝ่ายและปัญหาความไว้วางใจต่อกัน มหาอำนาจทั้งสองต่างมีความหวาดระแวงต่อกันเสมอมา จึงเกิดการแข่งขันและเร่งสร้างอาวุธร้ายแรงไว้อย่างมากมายเป็นที่หวงเกรงของชาติต่างๆ ทั่วไป จนบางประเทศได้มีปฏิริยาและร่วมมือกันต่อต้านเรียกร้องให้ชาติมหาอำนาจทั้งสองยุติการผลิตหรือทดลองอาวุธนิวเคลียร์เสีย แต่ก็ไม่บังเกิดผลแต่ประการใด

ความตึงเครียดและความหวุ่นเกรงของประเทศทั้งสองที่เกิดจากการขัดแย้งต่อผลประโยชน์และการสะสมอาวุธมหาประลัยได้เริ่มผ่อนคลายลงในระดับหนึ่ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่

ประธานาธิบดีนิกสันได้เดินทางไปเยือนกรุงมอสโก และได้พบปะเจรจากับผู้นำของโซเวียต รัสเซียเมื่อเดือนพฤษภาคม 1972 จากผลการเจรจาขั้นสุดท้ายอด ปรากฏว่าสหรัฐอเมริกา กับ โซเวียตรัสเซียได้ลงนามในข้อตกลงต่าง ๆ รวม 5 ฉบับด้วยกัน

ข้อตกลงที่นับว่าสำคัญมากและมีผลต่อประเทศอื่น ๆ ด้วย ก็คือเรื่องการจำกัดอาวุธปรมาณูซึ่ง ประเทศทั้งสองได้เจรจากันที่เฮลซิงกิ นครหลวงของฟินแลนด์ และที่เวียนนา นครหลวงของ ออสเตรียมากกว่า 2 ปีครึ่ง สาเหตุสำคัญของข้อตกลงฉบับนี้ก็คือการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ที่ใช้ในการ ป้องกันจรวดต่อต้านยานนำวิถี ซึ่งประเทศทั้งสองตกลงให้มีฝ่ายละสองแห่งภายในประเทศ (เป็น ข้อตกลงถาวร) สำหรับอาวุธจรวดนำวิถีเพื่อการโจมตี ต่างตกลงจำกัดให้อยู่ในระดับของปี ค.ศ. 1972 ต่อไปอีก 5 ปี (ภายหลังจากการลงนาม 5 ปี อาจสร้างเพิ่มขึ้นได้หรือตกลงกันใหม่)

ข้อตกลงฉบับที่สำคัญรองลงมาก็คือสหรัฐฯ และโซเวียตรัสเซียตกลงกันว่าเรือรบและเครื่องบินของสองฝ่ายจะหลีกเลี่ยงการปะทะกัน ทั้งนี้เพราะมีอยู่บ่อย ๆ ที่หน่วยตระเวนของสองฝ่าย เผชิญหน้ากันหรือฝ่ายหนึ่งรุกล้ำเข้าไปในแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง

ข้อตกลงอื่น ๆ ก็คือ การร่วมมือกันในโครงการสำรวจอวกาศในอนาคต ยานอวกาศของ สหรัฐฯ กับโซเวียตรัสเซียจะต่อเชื่อมเข้าด้วยกันและนักบินอวกาศของสองฝ่ายก็จะร่วมมือทำงาน ร่วมกัน ข้อตกลงร่วมมือและแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิชาการข้อตกลงร่วมมือกัน ปรับปรุงภาวะสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ และข้อสุดท้ายเป็นเรื่องของการร่วมมือทางการแพทย์ โดยเฉพาะโรคหัวใจและโรคมะเร็ง³⁰

บทส่งท้าย

แม้ว่าสัมพันธภาพของสามมหาอำนาจคือ สหรัฐฯ กับโซเวียตรัสเซียและสหรัฐฯ กับจีน คอมมิวนิสต์กำลังเริ่มคลี่คลายไปสู่ความเป็นมิตรประเทศยิ่งขึ้นก็ตามที่ แต่ถ้าหากพิจารณาถึงหลัก ความเป็นจริงแล้วจะเห็นว่าความสัมพันธ์ของสามฝ่ายต่างตั้งอยู่บนรากฐานที่แตกต่างกันทั้งใน ด้านอุดมการณ์ ระบอบการปกครองและผลประโยชน์ที่ขัดกันอย่างชัดเจน ในขณะที่สหรัฐอเมริกา กับจีนคอมมิวนิสต์ได้เริ่มก้าวหน้าไปสู่ความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างปกติ จนสองฝ่ายได้ตกลงใจ กันจัดตั้งสำนักงานผู้แทนระหว่างกัน แต่จีนคอมมิวนิสต์ก็ทำได้ละทิ้งหลักอุดมการณ์สนับสนุนผู้ก่อ การร้ายในประเทศเสรีทำการล้มล้างรัฐบาลที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ไม่ หรือเลิกทำตน

เป็นปรปักษ์ต่อสหรัฐฯ โดยสิ้นเชิง จะเห็นได้ว่าจีนคอมมิวนิสต์ยังคงกล่าวโจมตีสหรัฐฯ และ โซเวียตรัสเซียเสมอมาว่าคิดจะครองโลกและมุ่งขยายอิทธิพลของสองประเทศไปทั่วโลก³¹

จากคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี โจว เอินไหล ซึ่งได้กล่าวปราศรัยในงานเลี้ยงรับรองเจ้าสีหนุภายหลังที่กลับจากการเยี่ยมเยือนฝ่ายตนในเขตปลดปล่อยว่า ประเทศจีนคอมมิวนิสต์จะสนับสนุนรัฐบาลปลดปล่อยของเจ้าสีหนุอย่างเต็มที่ต่อไปเพื่อล้มล้างรัฐบาลของนายพลลอนนอล³² เมื่อต่างฝ่ายต่างสนับสนุนฝ่ายตนเช่นนี้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างสหรัฐฯ กับจีนคอมมิวนิสต์ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้น ปัญหาเกาะไต้หวันและกำลังอาวุธของสหรัฐฯ ที่ตั้งอยู่ในเอเชียก็เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งที่ประเทศทั้งสองไม่สามารถเป็นพันธมิตรที่สนิทใจกันได้ตราบที่สองฝ่ายยังคงยืนหยัดอยู่ในหลักอุดมการณ์หรือนโยบายเดิม

ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านสหรัฐอเมริกาและโซเวียตรัสเซียก็ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิมแม้ว่าทั้งสองฝ่ายปรารถนาจะปรับปรุงความสัมพันธ์กันให้ดีขึ้น แต่ต่างก็ไม่ยอมละทิ้งวัตถุประสงค์ในนโยบายต่างประเทศของตน ความขัดแย้งของสองฝ่ายที่เห็นได้ชัดก็คือการแข่งขันกันขยายอิทธิพลสู่ตะวันออกกลาง บริเวณมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก กลุ่มประเทศในอาฟริกา ฯลฯ ตราบจนถึงปัจจุบัน (ค.ศ.1993) โซเวียตรัสเซียก็ยังคงดำเนินนโยบายแผ่อิทธิพลครอบครองอาณาบริเวณประเทศที่ด้อยพัฒนาอยู่เสมอ อาทิเช่นการเข้าครอบครองแหลมอินโดจีนแทนที่สหรัฐฯ การส่งกำลังทหารเข้าแทรกแซงในอาฟกานิสถานและไม่มีทีท่าว่าจะยอมถอนกำลังออกจากอาฟกานิสถานตามมติขององค์การสหประชาชาติแต่ประการใด

เชิงอรรถ

1. หนังสือพิมพ์รายวัน บางกอกโพสต์ ประจำวันที่ 3 มกราคม 2515 หน้า 14
2. ความสัมพันธ์ระบบ พรรคต่อพรรค : การติดต่อระหว่างผู้ปกครองทางการเมืองของจีน, และพรรคคอมมิวนิสต์อื่น ๆ ที่ผูกพันด้วยกลไกอุดมการณ์ ทางลัทธิและทางประวัติศาสตร์ โดยถือว่าพวกเขา เป็นส่วนหนึ่งแห่งการเคลื่อนไหวในการปฏิวัติทั่วทั้งโลก (World Revolutionary) ความหมายซึ่ง อธิบายโดย รุช พิเศษอร์ ใน Stalin and German Communism
3. สำหรับรายละเอียดดู Franklin W. Houn, A short History of Chinese Communism, op.cit., และจากคำวิจารณ์กล่าวกันว่า สตาลินเป็นผู้มีบทบาทในการให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนตัดสินใจปล่อยตัวเจียงไคเช็ค หลังจากถูกจับกุมตัวในระหว่าง "เหตุการณ์ซิงอัน" (Sian incident), แต่มีประจักษ์พยานเพียงเล็กน้อยที่บ่งถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพรรคทั้งสองประเทศในยุคเยนอัน (Yenan period) และสงครามกลางเมืองในช่วงปี ค.ศ.1946-1949)
4. Doak A Barnett, ศาสตราจารย์ทางการปกครอง ณ มหาวิทยาลัย โคโลัมเบีย และเป็น ผู้หนึ่งที่เชี่ยวชาญในเรื่องจีนยุคปัจจุบัน, จากบทความใน Chian Reader ฉบับประจำเดือน พฤษภาคม ค.ศ.1967
5. ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก Clemans Walter C. The Arms Race and Sino Soviet Union, (Stanford California : Stanford University, 1968). 6. U.S. Department of State Bulletin, August 14, 1957.
7. ดูเพิ่มเติมได้จาก Alvin Z. Rebenstein, The Foreign Policy of the Soviet Union, (New York : Frederick A. Praeger).
8. "Report to the Party Congress of the CPSU" in Myron Rush (ED.) The International Situation and Soviet Foreign Policy.
9. อ่านเพิ่มเติมได้จาก Robert C. North, Moscow and Chinese Communism, (Stanford University Press 1953) และ David Floyd, Mao Against Khrushchey : A Short History of the Sino-Soviet Conflict, (Frederick A Praeger., 1963)
10. รายละเอียดดู Franklin W. Houn, op.cit.,

11. "On the people's Democratic Dictatorship", Selected Works of Mao Tse-Tung, (Peking ; Foreign Language Press, 1961)
12. "การตัดสินใจของสหรัฐอเมริกาในการแทรกแซงช่องแคบไต้หวัน" จาก Tang Tsou, America's Failure in China : 1941-1950 Chicago, (University of Chicago Press, 1963),pp.558-564. 13. Tang Tsu, "Military Situation in the Far East", in America's Failure in China : 1941-1950, p. 580.
14. New York Times, June 28, 1950 p. 1.
15. Department of State, "Strengthening the Forces of Freedom"Selected Speeches and Statements of Secretary of State Acheson, February, 1949- April 1950), pp. 170-173.
16. ดูเพิ่มเติมในคำแถลงของนายดีนรัส Dean Rusk ต่ออนุกรรมการ กิจกรรมฝ่ายตะวันออกไกล เรื่อง นโยบายสหรัฐฯ ต่อจีนคอมมิวนิสต์ ใน Franz Schurmann, Communist China, (Penguin Books, 1967),p. 500,501
17. John Gittings, Survey of the Sino-Soviet Dispute, (Oxford University Press, 1968), pp. 118-129.
18. แถลงการณ์ร่วมในการประชุมวันที่ 31 กรกฎาคม-3 สิงหาคม ระหว่างครุสชอฟกับ เหมาเจ๋อตงที่ปักกิ่ง เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม ค.ศ.1958, *ibid*, p. 321.
19. หนังสือพิมพ์รายวัน The Nation ฉบับวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2515 หน้า 10.
20. หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 29 มีนาคม 2516 หน้า 16.
21. หนังสือพิมพ์รายวัน The Nation ฉบับวันที่ 9 มีนาคม 2516 หน้า 16.
22. หนังสือพิมพ์รายวัน Bangkok Post ฉบับวันที่ 3 พฤษภาคม 2516 หน้า 2.
23. หนังสือพิมพ์ The Nation ฉบับวันที่ 9 พฤษภาคม 2515 หน้า 8.
24. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 19 พฤษภาคม 2515 หน้า 16.
25. หนังสือพิมพ์ Bangkok Post ฉบับวันที่ 12 พฤษภาคม 2515 หน้า 4.
26. ดูข่าวเพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์ The Nation, Bangkok Post, สยามรัฐ ฉบับวันที่ 21-29 กุมภาพันธ์ 2515.
27. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากการแถลงการณ์ร่วมในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 1972 หน้า 1 และ 4

28. หนังสือพิมพ์รายวัน สยามรัฐ ฉบับวันที่ 29 พฤษภาคม 2515 หน้า 8.
29. หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 22 พฤษภาคม 2515 หน้า 16.
30. หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 18 เมษายน 2516 หน้า 9.

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.

การเมืองการปกครองของประเทศไทย

PS33541181

32.00 B